

แนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบำบัดรักษาโรคตามยุควิถีใหม่
The guideline for applying buddhadhamma in disease healing along with the
new normal age

พระปลัดสมโภชน์ ฐิตธมโม (ทิปะทา) hrapalad Somphod, Thitadhammo

พูนชัย ปันธิยะ Phoonchai Punthiya

เทพประวิณ จันทร์แรง Thepprawin Chanraeng

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Chiang mai Campus

smphochnthipatha@gmail.com

Haripunchai Review 18/11/2023

Haripunchai Review 19/12/2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์อยู่ 3 ประการ คือ 1. เพื่อศึกษาแนวคิดการรักษาโรคในพระพุทธศาสนา 2. เพื่อศึกษาวิธีการบำบัดโรคของชุมชน ตำบลสวนดอก อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง 3. เพื่อวิเคราะห์แนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบำบัดรักษาโรค ตามยุควิถีใหม่ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 17 รูป/คน สังเคราะห์ข้อมูลแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า

1) แนวคิดการรักษาโรคในพระพุทธศาสนา โรค หมายถึง ความเสียดแทง ภาวะที่ร่างกายทำงานไม่ได้เป็นปกติจากเชื้อโรค เป็นต้น การเจ็บป่วย การได้รับอุบัติเหตุ การผิดปกติของร่างกายและจิตใจ มี 2 ประเภท คือ โรคทางกาย (กายวิโรค) และโรคทางใจ (เจตสิกวิโรค)

2) วิธีการบำบัดโรคของชุมชน ตำบลสวนดอก อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง 1. การบำบัดโรคด้วยหมอเมือง ใช้หลักวิชาโหราเวช และการตอกเส้น 2. การบำบัดโรคด้วยยาแผนยาดม 3. การบำบัดโรคด้วยพิธีกรรมปัดเคราะห์ไล่ชานาม 4. การบำบัดโรคด้วยพิธีกรรมสืบชะตาต่ออายุ 5. การบำบัดโรคด้วยลานเทวดาเดินเพื่อสุขภาพ โดยที่ชุมชนยึดหลักแห่งการมีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพกาย สุขภาพใจของคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี

3) แนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบำบัดรักษาโรคตามยุควิถีใหม่ ประกอบด้วย 1. ประยุกต์ใช้การสร้างความสุขแบบเรียบง่ายในการบำบัดรักษา การปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ 8 ใน

การสร้างความสุข 2 ประยุกต์ใช้การสร้างการทำกรรมดีทั้งแก่ตนเองและส่วนรวมในการบำบัดรักษากรรมดี คือ กุศลกรรม กรรมที่เป็นกุศล การกระทำที่ดี 3. ประยุกต์ใช้หลักธรรมในการบำบัดรักษาโรค ใช้หลักภavana 4 นิยาม 5 आयुสูตร และศีล 5

คำสำคัญ: การประยุกต์ใช้, หลักพุทธธรรม, การบำบัดรักษาโรค.

Abstract

This research article has 3 objectives: 1. To study the concept of disease treatment in Buddhism, 2. To study the community disease treatment methods, Suan Dok Subdistrict, Mueang District, Lampang Province, 3. To analyze the guidelines for applying Buddhist principles in the disease treatment according to the new normal era. This is a qualitative research study with in dept interview from 17 key informants. The data synthesize with descriptive analysis

The research findings

1) The concept of disease treatment in Buddhism: Disease means stabbing, a condition in which the body cannot function normally due to germs, etc., illness, accident, abnormality of the body and mind. That is divided into 2 types- body disease (Kāyikarogo) and heart disease (cetasikarogo) 2) Methods for the community diseases treatment, Suan Dok Subdistrict, Mueang District, Lampang Province: 1. Local doctors along with astrology and acupuncture 2. Herb 3. A ritual to ward off bad luck 4. A ritual to trace destiny and renew life 5. A “Walking angel plaza for health.” The community adheres to the principle of participation in taking care of the physical and mental health of the people in the community 3) The guidelines for applying Buddhist principles in disease treatment according to the new normal era include: 1. Apply the simple act of creating happiness in therapy by following the Noble Eightfold Path to create happiness. 2. Apply to create good karma for both oneself and the public in treatment. Good karma is meritorious karma, wholesome karma, good action. 3. Apply the principles of Dhamma in treating disease using the 4 Bhavanas, the 5 Niyamas, the Ayu Sutta, and 5 precepts.

Keywords: applications, Buddhist principles, disease treatment

บทนำ

ตั้งแต่มนุษย์ถือกำเนิดขึ้นมา ก็มีวิวัฒนาการควบคู่ไปกับธรรมชาติ มาเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน มีความยึดหยุ่นกับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ทั้ง ดิน น้ำ อากาศ พืช และสัตว์ต่าง ๆ แต่ในช่วงสองศตวรรษที่ผ่านมา ในยุคปฏิวัติอุตสาหกรรม ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทำให้มนุษย์ห่างจากธรรมชาติอย่างต่อเนื่อง ทำคนคติมมนุษย์ที่มีต่อธรรมชาติเปลี่ยนแปลงไป จากเดิมที่มีความเกื้อกูลยึดหยุ่น กลายเป็นมองตนเองแปลกแยกต่างจากธรรมชาติ ต้องการครอบครองพิชิตธรรมชาติ และจัดการธรรมชาติตามความต้องการของตน จนมาถึงยุค ปัจจุบันนี้จะเห็นได้ว่าภาวะต่าง ๆ ปืบคั้นอย่างมากไม่ว่าจะเป็นภัยพิบัติต่าง ๆ ทั่วโลก ภัยจากโรคระบาด ภัยจากธรรมชาติ และภัยจากตนเองหรือมนุษย์ ที่เป็นตัวทำลายโลกอย่างแท้จริง วิถีชีวิตของคนสมัยใหม่ที่ต้องใช้ชีวิตดำรงชีวิตในปัจจุบันให้อยู่รอดอยู่ได้ภายใต้สังคมที่ต้องต่อสู้กับอุปสรรคนานัปการ หนึ่งในอุปสรรคที่มนุษย์ต้องเผชิญหน้านั้นก็คือ โรคภัยไข้เจ็บ

พระพุทธเจ้าทรงจำแนกชนิดของโรคออกเป็น 2 ชนิด คือ โรคทางกาย (กายิกโรโค) และ โรคทางใจ (เจตสิกโรโค) (อง.จตุกก. (ไทย) 21/157/217) ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้ 1) โรคทางกาย (กายิกโรโค) (อง.จตุกก. (ไทย) 21/157/217) คำว่า โรคทางกาย หมายถึง โรคที่เกิดขึ้นกับร่างกาย ทั้งที่เกิดกับอวัยวะภายในและอวัยวะภายนอก 2) โรคทางใจ (เจตสิกโรโค) โรคทางใจ หมายถึง โรคที่เกิดกับจิตใจ (อภิ.สง. (ไทย) 34/6/288) ทำให้จิตใจเป็นทุกข์ และเศร้าหมองพระพุทธศาสนาถือว่า “จิตนี้ผุดผ่อง แต่จิตนั้นแลเศร้าหมอง เพราะอุปกิเลสที่เกิดขึ้นภายหลัง การดำรงชีวิตให้อยู่รอดจากโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ ต้องมองหาวิธีป้องกัน การรักษา การเยียวยา การฟื้นฟู รวมถึงแหล่งที่มาของโรคด้วยความเป็นโรคนั้น ต่างก็มีลักษณะและหลากหลายอาการ ทั้งลักษณะที่แสดงออกทางอารมณ์ และแสดงออกทางการเจ็บปวดทางกาย ดังนั้น การรักษาโรคจึงมีความสำคัญต่อชีวิตของคนในสังคมปัจจุบัน แต่เมื่อไม่นานมานี้ มีสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 ได้เกิดขึ้นเมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. 2562 พบเชื้อครั้งแรกที่นครอู่ฮั่น เมืองหลวงของมณฑลหูเป่ย์ ประเทศจีน และเกิดการแพร่กระจายไปยังมณฑลอื่น ๆ อย่างรวดเร็ว (วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, 2566) และเมื่อต้นเดือนมกราคม พ.ศ. 2563 ส่งผลทำให้มีการระบาดใหญ่ จนลุกลามไปทั่วโลก สร้างความหวาดกลัวและส่งผลกระทบต่อสุขภาพ สภาพสังคมและเศรษฐกิจของประชากรทั่วโลก ตามประกาศขององค์การอนามัยโลก เมื่อวันที่ 11 มีนาคม พ.ศ. 2563 (กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข, 2563) จากสถิติเมื่อวันที่ 15 เมษายน พ.ศ. 2563 ประชากรทั่วโลกมีผู้ติดเชื้อ 1,982,939 คน และตาย 126,761 คน

(Dong, E., Du, H., & Gardner, L., 2020) จากสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนาซึ่งก่อให้เป็นผู้สูญเสียชีวิตเป็นจำนวนมาก ขาดได้แพร่กระจายไปทั่วโลก ทำให้คนทั้งโลกเกิดความวิตกกังวล และมีความหวาดกลัวต่อการระบาดของโรคโควิด ส่งผลให้เกิดความเครียด ความวิตกกังวล ส่งผลต่อสุขภาพจิตเป็นอย่างมาก

จากสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 ความทุกข์ในการดำเนินชีวิตของสังคมในปัจจุบัน ต้องทำการปรับตัวต่อสถานการณ์การระบาดของโรคอุบัติใหม่นี้ และหรือโรคระบาดอื่น ๆ ทั้งปัญหาทางสภาพการณ์ต่าง ๆ ทางสังคม กระแสโลกาภิวัตน์ และสภาพของสิ่งแวดล้อม เกิดปัญหาความเครียดสะสม ปัญหาการว่างงาน ปัญหาการปรับตัวต่อสถานการณ์ ปัญหาการแข่งขัน ปัญหาค่านิยมที่เสื่อมถอย เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้ เป็นปัจจัยหลักต่อการเปลี่ยนแปลง และเป็นต้นเหตุของปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ การมีหลักธรรมทางจิตใจ ในทัศนะทางพุทธศาสนานั้น เป็นไปเพื่อบำรุงหล่อเลี้ยงให้ชีวิตดำรงมีความสุขสงบ เพราะโลกเปลี่ยนแปลงไปอยู่ตลอดเวลา ด้วยเหตุของความเป็นไปแห่งชีวิต การกระทำหรือกรรมที่เป็นวงจร เช่น วัฏฏะ 3 เป็นต้น (อง.ทสก.อ. 3/117-118/375) แนวคิดเรื่องความสุขและทุกข์จากโรคและสังขาร ในพระไตรปิฎก กล่าวว่า “สุขเวทนา ทุกขเวทนา อทุกขมสุขเวทนา คือความสุขที่เกิดจากการเสวยอารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งยังเป็นทุกข์ ดังนี้ เรากล่าวหมายเอาความที่สังขารทั้งหลายนั้นเองไม่เที่ยง มีความสิ้นไป เสื่อมไป คลายไป ดับไป แปรปรวนไปเป็นธรรมดา” (ส.สพ. 18/259/284) การดำรงชีวิตที่ดีและการหลีกเลี่ยงจากกิเลส กรรม และวิบาก ด้วย สติ ความระลึกได้ และสัมปชัญญะ เป็นธรรมที่อำนวยประโยชน์แก่ทุกคนในสังคมทั่วไป ด้วยการมีความคิด การพูด และการกระทำที่ดี (พระวชิรวิชญ์ ภัทรเกียรติคุณ, 2563) บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล ย่อมได้รับอานิสงส์ในการมีโภคทรัพย์ มีกิตติศัพท์ดีงาม (ที.ม. 10/150/94-95) แนวทางด้านศีลภาวนา คือ ประพฤติสุจริต 3 ได้แก่ (1) กายสุจริต (2) วาจาสุจริต (3) มโนสุจริต (พระมหาเชาวฤทธิ์ นรินโท, 2561) และหลักการประยุกต์ใช้หลักศีลภาวนา ก็เพื่อแก้ปัญหาด้านพฤติกรรมในการดำเนินชีวิตให้มีความสุข เช่น ปฏิบัติตามศีล 5 อย่างเคร่งครัด เป็นต้น (นวินดา นิลวรรณ และคณะ, 2563) การอยู่ร่วมกันด้วยดีในสังคม ศีลภาวนาจึงเป็นการพัฒนาให้ตนมีระเบียบในการดำเนินชีวิต และอยู่ร่วมกับผู้อื่น มีการช่วยเหลือเกื้อกูลไม่เบียดเบียนกัน จึงเป็นกระบวนการติดต่อสัมพันธ์กับโลกภายนอกอย่างรู้เท่าทันต่อสิ่งแวดล้อมทางสังคม ทำให้เป็นผู้ที่มีความเมตตา กรุณา โอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เคารพกฎหมาย เคารพกฎระเบียบทางสังคม อันเป็นการสร้างสันติทั้งภายนอกและภายในให้เกิดขึ้น (พระทองสี ญาณธโร, 2560)

จากพฤติกรรมและวิถีชีวิตของสังคมเปลี่ยนไป จากการปรับตัวทั้งด้านการทำงาน การเรียน และ ธุรกิจ เพื่อให้อยู่รอดในสภาพแวดล้อมทางสังคม เศรษฐกิจรูปแบบใหม่ ภาวะการตงงาน และความ เหลื่อมล้ำของรายได้จากการก้าวกระโดดในเทคโนโลยี (ทงงศักดิ์ แสงสว่างวัฒนะ และคณะ, 2563) ซึ่งทำให้เกิดแนวคิด ยุควิถีใหม่ (New normal) ที่เป็นการดำเนินรูปแบบชีวิตท่ามกลางสถานการณ์ การเปลี่ยนแปลง กระทั่งกลายเป็นความปรกติใหม่หรือฐานชีวิตใหม่ที่แตกต่างจากเดิมที่มีเหตุปัจจัย หรือเกิดวิกฤติบางอย่างมากระทบจนทำให้วิถีชีวิตแบบเดิมต้องเปลี่ยนแปลงไป กระทั่งกลายเป็นสิ่งที่ ปรกติและเป็นมาตรฐานในการดำรงชีวิต เช่นเกิดปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ และเป็นแบบ แผนมาตรฐานใหม่ของการเรียนรู้ (วิชัย วงษ์ใหญ่ และมารุต พัฒนา, 2563)

ดังนั้น ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้เห็นถึงความสำคัญของแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมใน การบำบัดรักษาโรคตามยุควิถีใหม่ให้กับสังคม คือ การปรับวิถีการเรียนรู้และดำรงอยู่ของ พุทธศาสนิกชนไทยทุกช่วงวัย และควรเป็นหลักการที่เข้าถึงได้ง่าย สามารถปรับใช้กับการดำรงชีวิตได้ ดังแนวคิดที่สัมพันธ์กับกิจกรรมร่วมกับชุมชนของผู้วิจัย โดยมองถึงประเด็น (1) โรค และผลกระทบ ของโรคในพระพุทธศาสนา (2) หลักธรรม เพื่อการป้องกัน รักษาโรคตามแนวคิดพระพุทธศาสนา และ (3) การประยุกต์ใช้หลักธรรมเพื่อเป็นแนวทางการรักษาโรคตามยุควิถีใหม่ และเป็นที่พึงทางจิตใจ ทั้งสามารถเรียนรู้ที่จะป้องกัน รักษาโรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างทันถ่วงที และเป็นหลักในการอยู่ ร่วมกันในสังคมด้วยความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ร่วมกันทำกิจกรรมสร้างสรรค์เกิดประโยชน์ต่อตนเองและ ชุมชนอย่างยั่งยืนตามหลักธรรมพระพุทธศาสนา

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดการรักษาโรคในพระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาวิธีการบำบัดโรคของชุมชน ตำบลสวนดอก อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
3. เพื่อวิเคราะห์แนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบำบัดรักษาโรค ตามยุควิถีใหม่

วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัย ได้ให้ความสำคัญต่อกระบวนการในการศึกษาวิจัยเรื่องแนว ททางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบำบัดรักษาโรคตามยุควิถีใหม่ แนวคิดการรักษาโรคใน พระพุทธศาสนา วิธีการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบำบัดโรคของชุมชน ตำบลสวนดอก อำเภอ เมือง จังหวัดลำปาง และเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบำบัดรักษาโรค ตามยุค วิถีใหม่

รูปแบบการวิจัย การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีการศึกษาทั้งภาคเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ดังนี้

1. ภาคเอกสาร (Documentary Research)

รวบรวมข้อมูลเพื่อตอบปัญหาการวิจัยจากเอกสารตามวัตถุประสงค์ ได้แก่

1) เอกสารปฐมภูมิ (Primary Source) คือ คัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2500, 2535, อรรถกถา ฎีกา อุนฎีกา และปกรณ์พิเศษ

2) เอกสารทุติยภูมิ (Secondary Source) คือ เอกสารทางวิชาการ ได้แก่ ดุษฎีนิพนธ์ สารนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ หนังสือ ตำรา รายงานการวิจัย บทความ บทความวิจารณ์ ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ และสื่อออนไลน์จากแหล่งที่น่าเชื่อถือได้

2. สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

รวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 17 รูป/คน โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์กับตัวบุคคล และ/หรือใช้ระบบออนไลน์ (Online)

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 แนวคิดเรื่องโรคในพระพุทธศาสนา พบว่า แนวคิดเรื่องโรคในพระพุทธศาสนา คือ การให้คำปรึกษาเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความสุขและความสุข พุทธศาสนิกชนหรือผู้ที่สนใจในหลักธรรมของพระพุทธศาสนานั้น ย่อมเป็นไปเพื่อให้ชีวิตดีขึ้นพ้นจากความทุกข์และอวิชชาอันเป็นสิ่งที่ปิดกั้นความสุข ความดี และสิ่งดี ๆ ทั้งหลาย จากข้อมูลที่ได้ทำการศึกษาวิจัย พบว่า ความหมายของโรค คือ ความเสียดแทง ภาวะที่ร่างกายทำงานไม่ได้เป็นปกติ จากเชื้อโรค การเจ็บป่วย การได้รับอุบัติเหตุ การผิดปกติของร่างกายและจิตใจ เป็นต้น ซึ่งเป็นปัญหาของมนุษย์ทุกคน ปัญหาของชีวิต คือ ความทุกข์ อาจเป็นโรคแอบแฝงตัวโดยที่ไม่มีการผิดปกติออกมา ภาวะผิดปกติที่เกิดขึ้นทำให้รู้สึกไม่สบาย สาเหตุของการเกิดโรค ความทุกข์เป็นความต้องการหรือความอยากอันเป็นกิเลส ทำให้เกิดโรคสมุฏฐานในการเกิดโรค คือ การรู้ที่ตั้งแรกของการเกิดโรค ภายใต้อารมณ์สัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด เกินที่จะแยกส่วนกันอย่างเด็ดขาด ความเจ็บป่วยทางกายเกี่ยวข้องกับจิตใจเกี่ยวกับความสุขทางใจด้วย สาเหตุของปัญหาสุขภาวะทางจิตใจที่มาจากปัจจัยภายใน ประเภทของโรคในพระพุทธศาสนา ได้แก่ โรคทางใจ สาเหตุของปัญหาสุขภาวะทางจิตใจที่มาจากปัจจัยภายในทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ โรคทางจิตที่มาจากจิตสมุฏฐานว่าเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดโรคทางจิตใจ

และโรคทางกาย เช่น โรคลมเสียดยกตามข้อ โรคพอมเหลืองหรือดีซ่าน โรคปวดศีรษะ โรคนี้เป็นโรคที่เกิดขึ้นได้กับทุกคนและเกิดกับคนทุกเพศทุกวัย หนักบ้างเบาบ้าง แต่บางครั้งก็มีอาการเรื้อรัง โรคทางใจ สาเหตุของปัญหาสุขภาพทางจิตใจที่มาจากปัจจัยภายใน

โรคภัยนั้น เป็นสิ่งที่น่ารังเกียจและเป็นสิ่งที่น่ากลัวเป็นความทุกข์เป็นความเจ็บป่วยของมนุษย์ ซึ่งมนุษย์ทุกคนล้วนแล้วแต่ต้องเป็นโรคด้วยกันทั้งสิ้น เป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์เป็นทุกข์อย่างมาก และเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดความวุ่นวายขึ้นในสังคม รวมถึงเป็นสาเหตุที่สำคัญในการทำลายสภาพทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม มนุษย์นั้น ย่อมมีความผิดปกติทั้งทางร่างกายและจิตใจเกิดขึ้นอยู่เสมอ อันได้แก่ โรคที่เกิดขึ้นทางร่างกาย (รูป) และโรคที่เกิดขึ้นทางจิตใจ (นาม) ซึ่งเรียกรวมว่าโรคนามรูป (อง.จตุกก. (ไทย) 21/31/24) ในทางพระพุทธศาสนานั้น โรคนั้น มีอยู่ 2 โรคใหญ่ นั่นคือโรคทางกายกับโรคทางใจ ซึ่งการรักษาในทางพระพุทธศาสนานั้นจะเป็นการรักษาทางใจ ในการให้คำสอนเรียนรู้หลักความจริงของชีวิต และหลักธรรมการเกิดทุกข์ เหตุ และการดับทุกข์ ซึ่งการรักษาในทางพุทธสามารถทำให้ผู้รักษามีสภาพจิตใจที่ดีขึ้นและมีกำลังใจในการเรียนรู้ โดยการนำหลักพุทธธรรมช่วยในการบำบัดรักษา ดังนั้น ความเจ็บป่วยมีอาจแยกออกจากชีวิตได้ เพราะความเจ็บป่วยนั้นเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต ตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ชีวิตนั้นสำเร็จมาจากการประกอบเข้าของขั้นห้า คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ และยังคงอยู่ในอำนาจของกฎของธรรมชาติหรือลักษณะ 3 ประการ คือ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา ความเจ็บป่วยเป็นหนึ่งในความเปลี่ยนแปลงที่นำไปสู่ความทุกข์ มนุษย์ไม่อาจจะรอดพ้นไปได้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 วิธีการบำบัดโรคของชุมชน ตำบลสวนดอก อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง พบว่า 1) การบำบัดโรคด้วยหมอเมือง หมอเมือง หมายถึง หมอแผนโบราณ ทำการรักษาโรคภัยไข้เจ็บด้วยวิชาการที่สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษหลายชั่วอายุคน เป็นการรักษาตามประเพณีที่สืบทอดกันมา เป็นองค์ความรู้และภูมิปัญญาล้านนา มีตำราหรือเรียก “ปี่” เป็นตำรายาสมุนไพร และเป็นเครื่องมือในการศึกษาหาความรู้ เรียกว่ามรดกแห่งการรักษา (traditional healing) มีระบบการรักษาแบบองค์รวม (holistic) คือ กาย จิต และ วิญญาณ ควบคู่กัน การรักษาแบบหมอเมือง ไม่ได้พึ่งแต่สารสังเคราะห์ที่สมัยใหม่เรียกว่า “ยา” แม้ว่าบางส่วนใช้สารที่ได้จากสมุนไพรในธรรมชาติ แต่หมอเมืองยังรวมถึงความเชื่อ จิตวิญญาณ และพลังชุมชนด้วย เรียกได้ว่า เป็นองค์ความรู้แบบองค์รวม โดยมีเป้าหมาย คือ สันติสุขของบุคคลและชุมชน และโหราเวช คือ วิชาพยากรณ์ปุมโรคในร่างกายมนุษย์ก่อนจะทำการรักษา โดยถือเอาตำแหน่งของดาวนพเคราะห์ที่โคจรในเรือนชะตาของแต่ละบุคคล ประกอบด้วยหลักวิชาปรวนแปรของธาตุเจ้าเรือน ภินนะ จรณะ มรณะ และกฎสภาวะแวดล้อม

ของธรรมชาติเป็นตัวกำหนด และการตอกเส้น คือ ภูมิปัญญาของหมอพื้นบ้านล้านนาในการบำบัดรักษาช่วยเหลือตัวเองและชุมชนมาแต่โบราณ พัฒนามาจากหมอช่างหมอม้าในเขตล้านนา มีพญาจักรเป็นบุคคลสำคัญ 2) การบำบัดโรคด้วยยาฝนยาต้ม ยาฝน คือ สมุนไพรที่ใช้รักษาโรคด้วยวิธีการนำตัวยามาฝนกับน้ำกระสายแล้วให้ผู้ป่วยดื่ม ทาบริเวณที่มีอาการ ยาฝนที่ใช้รักษาโรคมักจะเรียกว่า ยาแก้ ในอดีตชาวล้านนามักจะมียาฝนไว้ประจำบ้านหรือติดตัวไปตามที่ต่าง ๆ หากมีผู้ป่วยฉุกเฉินสามารถฝนยารักษาได้ทันท่วงที เรียกว่า ยาแก้ทันใจ ส่วน “การฮิบยาต้ม” เป็นการต้มเพื่อให้ได้ตัวยาสมนไพรใช้ต้มรักษาโรค เช่น แก้ปวดหลัง ปวดเอว บำรุงร่างกาย เพิ่มพลัง เป็นต้น ยาต้มบางป่าก (ตำรับ) ก็ใช้ตัวยาสด บางป่ากก็ใช้ตัวยาแห้ง แต่ละป่ากจะมีตัวยาต่างกัน 3) การบำบัดโรคด้วยพิธีกรรมปิดเคราะห์ไล่ชานาม พิธีกรรมบูชาข้าวลดเคราะห์นั้น ถือเป็นพิธีที่รักษาผู้ป่วยที่ไม่สบาย เกิดอุบัติเหตุ หรือเกิดจากการทนายหักจากเจ้าทรง โดยพระสงฆ์หรือหมคนายกเป็นผู้ประกอบพิธี ที่วัดในวันพระ หรือช่วงเวลาภาคเช้าของวันที่ได้ฤกษ์งามยามดี พิธีกรรมนี้เกี่ยวกับการทำนายทายหัก เรื่องของดวงชะตา เกี่ยวข้องกับอุบัติเหตุ และเกี่ยวข้องกับความเชื่อถึงอายุตกละเลขคี่ เช่น 1 3 5 7 9 ด้วย ปัจจุบันชาวบ้านรุ่นตยาย พ่อแม่ จะเชื่อถือพิธีกรรมนี้และนิยมกระทำกัน เครื่องประกอบพิธีกรรมประกอบด้วยด้ายสายสิญจน์ที่ชุบน้ำมันมะกอก มีข้าวเหนียวคู่เท่ากับอายุ 4) การบำบัดโรคด้วยพิธีกรรมสืบชะตาต่ออายุ (ผู้ป่วยพยาธิ) พิธีกรรมสืบชะตาต่ออายุ (ผู้ป่วยพยาธิ) เป็นพิธีกรรมที่ใช้รักษาผู้ป่วยที่ไม่สบาย ป่วยเรื้อรัง เป็นๆ หายๆ ส่วนมากจะทำให้ผู้สูงอายุ ซึ่งการประกอบพิธีนั้นพระสงฆ์และหมคนายกประกอบพิธีร่วมกัน ณ ที่บ้านของผู้ป่วย หรือทำที่วิหารในวัด มักทำพิธีในช่วงสาย ประมาณ 9-10 โมง เป็นต้นไป ไม้ให้เลยเที่ยง นิยมทำพิธีกับคนเฒ่าคนแก่ที่เป็นพยาธิ เป็นโรคอะไรก็ตามที่ไม่หายขาด 3 วันดี 4 วันไข้ ก็จะทำพิธี เอาความสบายใจของคนป่วยและลูกหลาน พิธีสืบชะตาต่ออายุนั้น มีความแตกต่างกันกับพิธีสืบชะตาทั่วไป 5) การบำบัดโรคด้วยลานเทวดาเดินเพื่อสุขภาพ การบำบัดโรคด้วยกิจกรรมกีฬานั้น ชุมชน ตำบลสวนดอก อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ได้ให้ความสำคัญและได้ส่งเสริมกิจกรรมโครงการลานธรรม ลานกีฬา ด้านยาเสพติด พิชิตโรค ลานธรรมขึ้นมา โดยได้จัดการอบรมคุณธรรม จริยธรรม ในช่วงฤดูเข้าพรรษา ตลอด 3 เดือน สำหรับนักเรียนเข้าอบรมได้ตั้งแต่ วันจันทร์-วันศุกร์ ส่วนได้จัดอบรมในวันเสาร์และวันอาทิตย์ เป็นกลุ่มของเยาวชนและประชาชนโดยทั่วไป โดยเฉพาะชุมชน ตำบลสวนดอก อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง โดยมีวัตถุประสงค์ 1. เรียนรู้พุทธประวัติพระพุทธเจ้า 2. เรียนรู้หลักการธรรมของพระพุทธเจ้า 3. เรียนรู้การนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อป้องกันโรค

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 แนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบำบัดรักษาโรคตามยุควิถีใหม่ พบว่า การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบำบัดโรค คือ 1) การประยุกต์ใช้หลักปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานในการบำบัดโรค เน้นการฝึกการบริหารจิต ควบคุมกายใจให้มีสติ และเป็นสมาธิ การที่ปฏิบัติสมาธิเจริญสติ ทำให้ระบบกลไก ของร่างกายอ่อนคลายและเรียนรู้การทำงานแต่ละส่วนของร่างกาย 2) การประยุกต์ใช้การสร้างความสุขในการบำบัดโรค การสร้างความสุขแบบเรียบง่ายในทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงความสุขในแต่ละระดับด้วยการปฏิบัติตามอริยมรรคในการสร้างความสุข 3) การประยุกต์ใช้การสร้างการทำความดีทั้งแก่ตนเองและส่วนรวมในการบำบัดโรค กรรมดี คือ กุศลกรรม กรรมที่เป็นกุศล การกระทำที่ดี ฉลาด เกิดจากปัญญาส่งเสริมคุณภาพของชีวิตจิตใจให้บริสุทธิ์ ผ่องใส 4) การประยุกต์ใช้หลักธรรมในการบำบัดโรคใช้หลักภavana 4 นิยาม 5 อายุสูตร และศีล 5 ทำให้เข้าใจถึงหลักพุทธธรรมที่สามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือทำให้เกิดความคิดที่ดี เป็นกุศลจิตและเป็นสิ่งที่ทำให้ห่างไกลจากอภิสวะกิเลสเครื่องเศร้าหมองต่าง ๆ และถึงพร้อมด้วยปัญญา นำพาชีวิตปลอดภัยจากโรคภัยต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี แนวคิดการประยุกต์ใช้หลักธรรมในการบำบัดรักษาโรค ภavana 4 คือ การดำเนินชีวิตตามหลักการพัฒนาอินทรีย์ การดำเนินชีวิตตามหลักศีลภavana การมีจิตใจที่พัฒนาให้เข้มแข็ง การดำเนินชีวิตตามหลักปัญญาภavana ได้แก่ การรู้และเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง รู้เท่าทันสภาวะของโลกและชีวิต นิยาม 5 ประกอบด้วย อุตุนิยาม คือ กุศลธรรมชาติที่เกี่ยวกับปรากฏการณ์ฝ่ายวัตถุ พีชนิยาม คือ กุศลธรรมชาติที่เกี่ยวกับการสืบพันธุ์หรือที่เรียกว่าพันธุ์กรรม จิตนิยาม คือ กุศลธรรมชาติที่เกี่ยวกับการทำงานของจิต กรรมนิยาม คือ กุศลธรรมชาติที่เกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ และพุทธอุบัตินิยาม คือ ความแน่นอนของการปฏิบัติ เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแต่ละพระพุทธเจ้าจะมีปรากฏการณ์หรือเหตุการณ์พิเศษต่าง ๆ อายุสูตร คือ ทำสิ่งที่เป็นสัปปายะ รู้จักประมาณในสิ่งที่เป็นสัปปายะ บริโภคสิ่งที่ย่อยง่าย เทียวในเวลาที่เหมาะสม ประพฤติพรหมจรรย์ มีศีล มีกัลยาณมิตร (มิตรดี) และมีการประยุกต์ประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบำบัดรักษาโรคทางกายได้แก่ โรคที่เกิดขึ้นกับอวัยวะในส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย เช่น โรคท้อง โรคฟัน โรคไข้หวัด โรคทางกายนี้มีสาเหตุมาจากการเปลี่ยนแปลงของฤดูกาลและความไม่สมดุลของธาตุ เป็นต้น แนวทางด้วยกัน คือ การดูแลรักษาด้วยยาสมุนไพรและการดูแลรักษาด้วยธรรมโอสธ การแพทย์แผนไทย การเจ็บป่วยเกิดจากธาตุดิน น้ำ ลม ไฟในร่างกายขาดความสมดุล ดูแลรักษาด้วยยาสมุนไพร ตำรับ นวด อบ ประคบ งดอาหารแสลง เป็นต้น การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบำบัดรักษาโรคทางใจ ส่วนโรคทางใจเกิดจากการที่จิตใจถูกครอบงำด้วยอุปกิเลสอภิสวะ คือ ความโลภ ความโกรธ

และความหลง และความเจ็บป่วยที่มีในกาย สามารถทำให้เกิดความทุกข์ทางใจ โดยเสริมรักษาทางด้านจิตใจ เช่น การสวดมนต์ สมาธิ สันทนาธรรม คือ จิตตานามัย

อภิปรายผลการวิจัย

อภิปรายวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 แนวคิดการรักษาโรคในพระพุทธศาสนา โรคในพระพุทธศาสนา หมายถึง ความเสียตาง ภาวะที่ร่างกายทำงานไม่ได้เป็นปกติจากเชื้อโรค เป็นต้น การเจ็บป่วย การได้รับอุบัติเหตุ การผิดปกติของร่างกายและจิตใจ ซึ่งเป็นปัญหาของมนุษย์ทุกคน ปัญหาของชีวิต คือ ความทุกข์ อาจเป็นโรคแอบแฝงตัวโดยที่ไม่มีการผิดปกติออกมา ภาวะผิดปกติที่เกิดขึ้นทำให้รู้สึกไม่สบาย สอดคล้องกับงานวิจัยของพระปารวตฺร จตฺโสภโณ (ปัญญาเจริญ) เรื่อง “พิธีกรรมการบำบัดโรคของชาวพุทธไทเขินลุ่มน้ำขาน” ผลการวิจัยพบว่า พิธีกรรมบำบัดโรค มีผู้ประกอบพิธีกรรมบำบัดโรคอยู่ 3 กลุ่ม คือ พระสงฆ์ มัคคนายก และหมอฟันบ้าน ในงานวิจัยนี้ศึกษาอยู่ 9 พิธีกรรม ได้แก่ พิธีกรรมสูตรกัมบาตร (दानข้าวกลางทาง) พิธีกรรมสืบชะตาต่ออายุ (ผู้เป็นพยาธิ) พิธีกรรมส่งเทวดา 9 หมู่ พิธีกรรมบูชาข้าวลาดเคราะห์ พิธีกรรมส่งพ่อเกิดแม่เกิด (ส่งหาบส่งกอน) พิธีกรรมส่งชนหน้าชนหลัง พิธีกรรมส่งปู่แณย่าแณ พิธีกรรมส่งเคราะห์นะรา และพิธีกรรมช้อนขวัญ-ฮ้องขวัญ ซึ่งพิธีกรรมต่างๆ นี้ ส่วนใหญ่ใช้กับเด็ก ใช้กับผู้ประสบอุบัติเหตุ ผู้ที่ถูกทำนายทายทัก หรือผู้ที่มีอาการป่วยเรื้อรัง มีการใช้บทสวดมนต์ มีการใช้คาถาและมีการใช้น้ำบำบัดโรคในการประกอบพิธีกรรม เช่น มนต์คาถาใส่น้ำมันต์ โดยใช้บทสวดมนต์ในบทพระปริตร เพื่ออาบหรือประพรม ถือว่าเป็นมงคล มีการให้ทำทานโดยการทานขันข้าว ถวายสังฆทาน และรักษาศีล เพื่อให้อาการเจ็บป่วยทุเลาเป็นการบำบัดทุกข์ทางใจ มีการใช้ดอกไม้ ธูป เทียน เพื่อสื่อถึงการระลึกถึงพระรัตนตรัย มีการใช้สมุนไพรและมีการงดของแสลง เช่นเดียวกับในพระพุทธศาสนาที่ให้ภิกษุผู้ป่วยไข้งดเว้นของแสลงต่อโรค ผลการรักษาโรคทางร่างกายและทางจิตใจพบว่า ส่วนใหญ่มีอาการทุเลาลง ผู้ประกอบพิธีกรรมมีกระบวนการที่หลากหลาย และมีเครื่องที่ใช้ประกอบพิธีกรรมการบำบัดบางอย่าง เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา (พระปารวตฺร จตฺโสภโณ (ปัญญาเจริญ), 2559 : บทคัดย่อ)

อภิปรายผลวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 วิธีการบำบัดโรคของชุมชน ตำบลสวนดอก อำเภอเมืองจังหวัดลำปาง มีการบำบัดโรคด้วยหมอเมือง ด้วยยาสมุนไพร พิธีกรรมปิดเคราะห์เลาะนาม พิธีกรรมสืบชะตาต่ออายุ และลานเทวดาเดินเพื่อสุขภาพ โดยที่ชุมชนยึดหลักแห่งการมีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพกายสุขภาพใจ สอดคล้องกับงานวิจัยของอวิस्ता ทับทิมแท้ เรื่อง “การบำบัดแนวพุทธที่ปรากฏในพิธีกรรมล้านนา” ผลการศึกษา พบว่า หลักการบำบัดแนวพุทธของหมอฟันบ้านในพิธีกรรมล้านนา พบว่า มีการคัดเลือกผู้ที่จะเรียนวิชาหมอฟันบ้านต้องผ่านการบวชเรียนโดยได้รับการถ่ายทอด

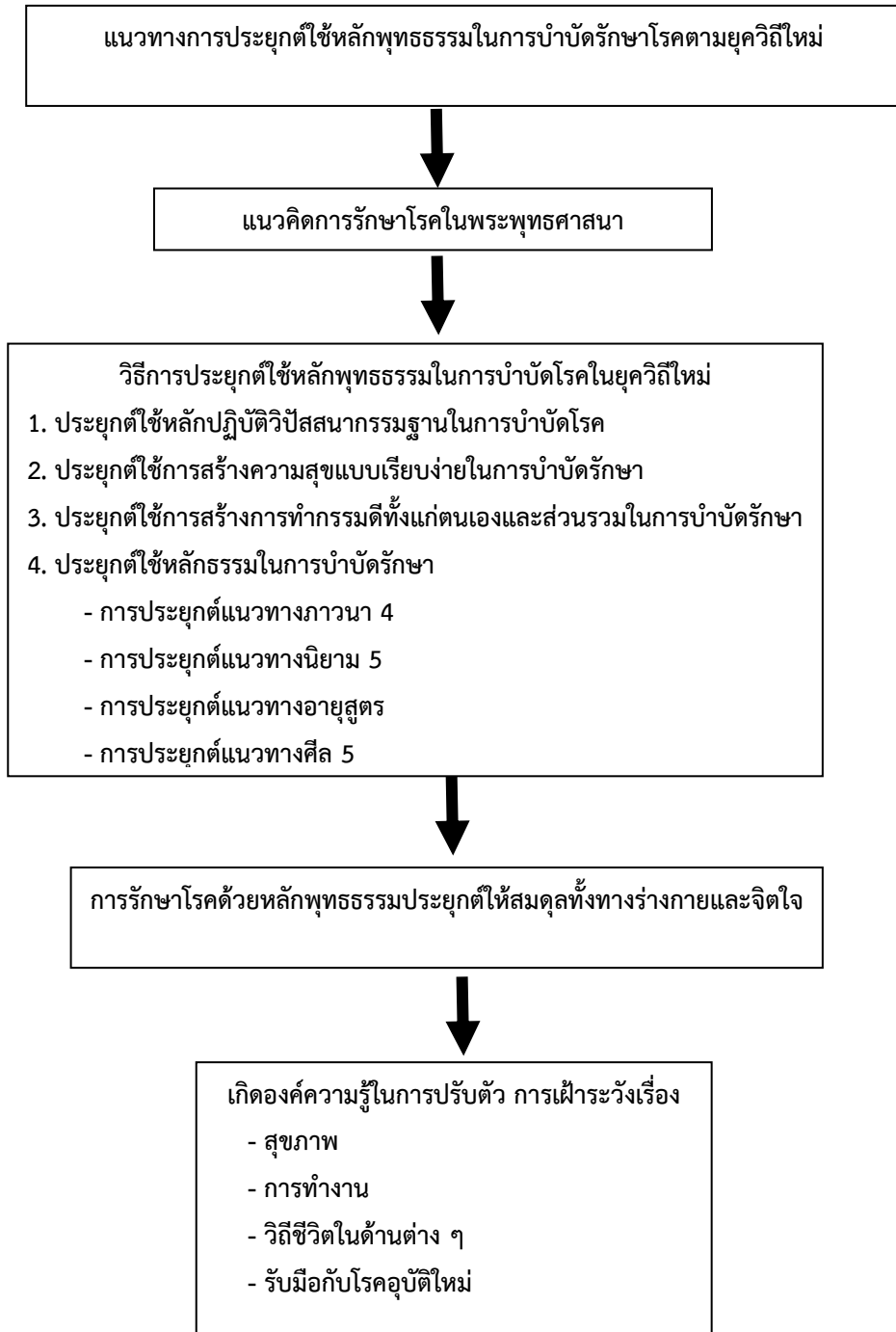
วิชาขณะเป็นพระภิกษุ หมอพื้นบ้านส่วนใหญ่มีฐานะยากจน เนื่องจากถือหลักสันโดษ มีความพอใจในปัจจัยสี่ในการดำรงชีวิต อีกทั้งการปฏิบัติธรรมโดยการรักษาศีล การสวดมนต์และการเข้าปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน นอกจากนี้ยังมีการปฏิบัติตนตามหลักพรหมวิหารและเชื่อว่าโรคเกิดจากอำนาจเหนือธรรมชาติ ขณะที่พระพุทธศาสนากล่าวถึงสาเหตุการเกิดโรคว่าเกิดจากกรรม และธาตุ 4 ไม่สมดุล ส่วนกระบวนการบำบัดแนวพุทธของหมอพื้นบ้านในพิธีกรรมล้านนา ได้แก่ การระลึกถึงพระรัตนตรัยในการบำบัดโรค โดยตั้งแต่เริ่มการบำบัดและขณะทำพิธีกรรม ในขณะที่หมอพื้นบ้านถือฤกษ์ยามในการประกอบพิธีกรรม แต่ในพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ไม่พึงให้กระทำ นอกจากนี้ยังมีการใช้บทสวดมนต์และคาถาโดยใช้บทสวดมนต์ในพระปริตร หมอพื้นบ้านและผู้มารับการบำบัดมีข้อปฏิบัติด้านการงดของแสลง เนื่องจากมีส่วนสำคัญที่ทำให้ผู้รับการบำบัดทุเลาหรือหายจากโรค ในพระพุทธศาสนาพระพุทธองค์ทรงห้ามพระภิกษุฉันเนื้อบางประเภท นอกจากนั้นหมอพื้นบ้านให้ผู้รับการบำบัดให้ไปทำทาน รักษาศีล ภาวนา โดยมีจุดหมายสูงสุด คือ พระนิพพาน หมอพื้นบ้านมีการใช้น้ำในการบำบัดโรค ได้แก่ น้ำมนต์ และมีความหลากหลายในการบำบัด ทั้งวิธีการและเครื่องใช้ เช่นเดียวกับพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ทรงอนุญาตเภสัช 5 และวิธีการรักษาโรคหลายวิธี ส่วนการแสวงหาทางเลือกในการรักษาของผู้มารับการบำบัดในพิธีกรรมล้านนาพบว่า ผู้มารับการบำบัดหรือญาติมีการหาทางเลือกในการบำบัด โดยจะใช้ทั้งการแพทย์แผนปัจจุบันและการแพทย์พื้นบ้าน โดยรับฟังจากกัลยาณมิตรที่จะให้คำแนะนำและคำปรึกษาการหาแหล่งการรักษาโรค โดยใช้สัมมาทิฐิ ในการพิจารณาซึ่งการรักษาเป็นการรักษาโรคแบบองค์รวม โดยรักษาทางกายและใจ และโรคทางจิตวิญญาณซึ่งเป็นโรคที่ถูกครอบงำด้วยกิเลส ซึ่งต้องบำบัดด้วยธรรมะ (อวสตา ทับทิมแท้, 2556: บทคัดย่อ)

อภิปรายผลวัตถุดิบประสงค์ข้อที่ 3 แนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบำบัดโรคตามยุควิถีใหม่ ประกอบด้วย ประยุกต์ใช้หลักปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน การสร้างความสุขในการบำบัดโรค การสร้างการทำความดีทั้งแก่ตนเองและส่วนรวม ประยุกต์ใช้หลักธรรมในการบำบัดโรคใช้หลักภาวนา 4 นิยาม 5 आयुสูตร และศีล 5 เป็นต้น สอดคล้องกับงานบุญเติม ปิงวงค์ เรื่อง การบูรณาการการแพทย์แผนไทยกับการดูแลสุขภาพในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษาวัด ส่งเสริมสุขภาพชุมชนในเขตภาคเหนือ ผลการศึกษาพบว่า การแพทย์แผนไทยเป็นระบบการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม ทั้งกาย จิต สังคม และสิ่งแวดล้อม ประเภทการแพทย์แผนไทยมี 5 สาขา คือ เภสัชกรรมไทย เวชกรรมไทย การนวดไทย การผดุงครรภ์ไทย และการแพทย์พื้นบ้านไทย การดูแลสุขภาพตามแนวทางการแพทย์แผนไทยครอบคลุม 4 ด้าน คือ การสร้างเสริมสุขภาพ การป้องกันโรค การบำบัดรักษา

โรคและการฟื้นฟูสมรรถภาพ การดูแลสุขภาพในพระพุทธศาสนา พบว่า มีการดูแลสุขภาพทั้งในภาวะปกติและภาวะเจ็บป่วย การสร้างเสริมสุขภาพและการป้องกันโรคในภาวะปกติ ได้แก่ การดูแลสุขภาพตามหลักแห่งไตรสิกขา คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา การดูแลสุขภาพตามข้อวัตรปฏิบัติของพระพุทธเจ้าและการบริโภคโภชนาหารในพระพุทธศาสนา การบำบัดโรคและการฟื้นฟูสมรรถภาพในภาวะเจ็บป่วย ทั้งทางกายและทางใจ การดูแลสุขภาพในพระพุทธศาสนาสามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวันทั้งต่อตนเอง ครอบครัว และชุมชน การบูรณาการการแพทย์แผนไทยกับการดูแลสุขภาพในพระพุทธศาสนาของวัดส่งเสริมสุขภาพชุมชนในเขตภาคเหนือ พบว่า วัดทุ่งบ่อแป้น จังหวัดลำปาง เน้นการบำบัดรักษาและฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ป่วยอัมพฤกษ์ อัมพาต โดยมีการดูแลสุขภาพตามขั้นตอนการแพทย์แผนไทยกับการปฏิบัติตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา วัดแม่สารป่าขาม จังหวัดลำพูน เน้นการบำบัดรักษาและการฟื้นฟูผู้ติดสุรา โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับการใช้จ่ายสมุนไพร วัดเจียง จังหวัดเชียงใหม่ มีการดูแลสุขภาพทั้ง 4 ด้าน โดยบูรณาการการแพทย์แผนไทยกับการดูแลสุขภาพในพระพุทธศาสนา การดำเนินงานด้านการดูแลสุขภาพของวัด 3 วัดเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และประสบความสำเร็จภายใต้แนวคิดการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน (บุญเต็ม ปิงวงศ์, 2559: บทคัดย่อ).

องค์ความรู้

จากการศึกษาวิจัย พบว่า การประยุกต์เพื่อบำบัดโรคตามยุควิถีใหม่ เป็นการประสานแนวคิดของการดำรงชีวิตที่ดีบนพื้นฐานวิถีใหม่ของโลกหรือการใช้ศีลอันเป็นวินัยในการลด ละ เลิกอบายมุขที่เป็นการทำร้ายตนเอง คือ การบำบัดให้ชีวิตของตนเองเข้าสู่หนทางที่ดีที่ชอบและเป็นสุขได้ ประกอบด้วย ประยุกต์ใช้การสร้างความสุขแบบเรียบง่ายในการบำบัดรักษา ประยุกต์ใช้การสร้างการทำกรรมดีทั้งแก่ตนเองและส่วนรวมในการบำบัดรักษา กรรมดี คือ กุศลกรรม ประยุกต์ใช้หลักธรรมในการบำบัดรักษาโรคใช้หลักภavana 4 นิยาม 5 आयुสูตร และศีล 5 หลักวิถีในการบำบัดโรคด้วยแนวคิดจิตนิยามมีความสำคัญต่อกระบวนการและการใช้ชีวิตให้สอดคล้องกับสภาพทางสังคมของมนุษย์ในยุคปัจจุบัน ดังปรากฏแผนผังองค์ความรู้ต่อไปนี้

แผนผังที่ 2 องค์ความรู้ที่เกิดที่จากการศึกษาวิจัย

จากแผนผังองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย สามารถอธิบายได้ว่า ความเจ็บป่วยมีอาจแยกออกจากชีวิตได้ เพราะความเจ็บป่วยนั้นเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต การบำบัดรักษาโรคโดยใช้ธรรมโอสธและจิตวิทยา มารวมกับหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา นำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันนั้น ได้ผลสัมฤทธิ์เป็นอย่างดี ซึ่งได้มาจากการประกอบเข้าของชั้นห้า ภาวนา 4 นิยาม 5 आयुสูตร และศีล 5 อันเป็นหลักธรรมที่เป็นเหตุให้อายุยืน ปราศจากทุกข์ภัย ความเจ็บไข้ ก่อเกิดความความสุข ก่อเกิดประโยชน์ต่อความคิดสร้างสรรค์ สร้างสมดุลทั้งกายและใจ มีสุขภาพกายและจิตที่ดี สมบูรณ์พร้อมกับการดำรงชีวิตประจำวัน ในการประกอบสัมมาอาชีพต่าง ๆ ในการเลี้ยงชีพ และสามารถรับมือ แก้ไขปัญหาเกี่ยวกับสภาวะการณ์หรือเหตุแห่งความทุกข์ในอนาคตกาลได้อย่างยั่งยืน

สรุปและข้อเสนอแนะ

การประยุกต์เพื่อบำบัดโรคตามยุควิถีใหม่ คือ การประสานแนวคิดของการดำรงชีวิตที่ตีบนพื้นฐานวิถีใหม่ของโลกหรือการใช้ศีลอันเป็นวินัยในการลด ละ เลิกอบายมุขที่เป็นการทำร้ายตนเอง ซึ่งนอกจากอบายมุขจะทำร้ายตนเองแล้วยังทำร้ายผู้คนรอบข้างและสูญเสียเงินทองอีกด้วย เช่นผู้ที่ติดเหล้าบุหรี่ ยาเสพติด การพนัน รักสนุก ย่อมสูญเสียเงินทองและทำลายชีวิต ซึ่งการหยุดและเลิกอบายมุขเหล่านี้ได้ คือ การบำบัดให้ชีวิตของตนเองเข้าสู่หนทางที่ดีที่ชอบและเป็นสุขได้

หลักธรรมเพื่อบำบัดความอยากและความโลภที่ทำให้เกิดโรคอายุสั้น ได้แก่ การบริโภคสิ่งที่ย่อยง่าย คือ การรู้จักเลือกบริโภคสิ่งต่าง ๆ อย่างรู้คุณค่าของสิ่งนั้น ๆ มิใช่บริโภคเพราะความอยากและการสนองตัณหาของตนเอง การประยุกต์หลักพัฒนากาย ศีล จิต ปัญญาเพื่อบำบัดโรคตามยุควิถีใหม่ คือ การใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับกิเลส ความอยาก การไม่มีเวลา การแข่งขัน ความไม่เป็นธรรม ด้วยหลักการบำรุงรักษาจิตใจและร่างกายอย่างเช่นการรดน้ำพรวนดินดูแลต้นไม้เพื่อเป้าหมายของการขจัดโรคและเกิดเป็นความสุข

แนวทางหลักพุทธธรรมประยุกต์เพื่อการบำบัดรักษาโรค ตามยุควิถีใหม่ ได้แก่ 1) การประยุกต์แนวทางภาวนา 4 เพื่อนำไปบำบัดรักษาโรค คือ การปฏิบัติให้เกิดความเข้าใจอย่างถ่องแท้ภายใน ทุสภาวะจิต โดยปฏิบัติทุกวันให้มีความสุขตลอดเวลา การภาวนา ให้พบเจอหนทางการเข้าสู่สภาวะจิตที่ประณีตบริสุทธิ์ และการรู้จักพอเพียงกับชีวิต ให้ลดละกิเลส ความเห็นแก่ตัว ความโลภ ความเหยียดหยิ่ง ความอิจฉาริษยา นำไปสู่ความพอใจเข้าใจในตนเอง เป็นต้น 2) การประยุกต์แนวทางนิยาม 5 เพื่อนำไปบำบัดรักษาโรค ได้แก่การเข้าถึงสภาพทางธรรมชาติของร่างกายและจิตใจของมนุษย์ทุกคนว่าแตกต่างกันตามปัจจัย ซึ่งโรคที่เกิดขึ้นก็ย่อมมีที่มาแตกต่างกันออกไปตามแต่กรรมหรือการกระทำนั้น ๆ การประยุกต์วิธีบำบัดโรคด้วยหลักธรรมนิยาม 5 บำบัดโรคด้วยแนวคิดจิตนิยมจึง

เป็นการเข้าใจถึงแก่นแท้ของดวงจิตนั้น ๆ 3) การประยุกต์แนวทางอายุสูตร เพื่อนำไปบำบัดรักษาโรค คือการดำรงตนให้อยู่บนพื้นฐานความดีหลีกเลี่ยงการกระทำชั่วทุกรูปแบบ การบำบัดด้วยหลักพุทธธรรมอายุสูตรได้แก่การดำรงตนให้อยู่ในศีลธรรม การกินอยู่อย่างพอเพียงไม่ละโมภโลภมาก การใช้ชีวิตอย่างสันโดษสมถะ การวางใจเป็นกลาง สิ่งใดเกิดขึ้นแล้วยอมตั้งอยู่และดับไปในที่สุด 4) การประยุกต์แนวทางศีล 5 เพื่อสร้างจิตสำนึกให้เกิดความรู้สึกเคารพในทรัพย์สินของผู้อื่น สร้างจิตสำนึกให้ชุมชนและสังคมไม่มีคดียุติธรรมที่เกี่ยวกับการข่มขืนกระทำชำเราไม่ปรากฏปัญหาการใช้ความรุนแรงต่อเพศตรงข้ามทั้งในครอบครัวและในชุมชน สร้างจิตสำนึกให้ทุกคนในชุมชน สังคมรู้จักการใช้วาจาสุภาพต่อผู้อื่น ไม่ใช้วาจาก้าวร้าวต่อผู้อื่น เคารพสิทธิและเสรีภาพอันชอบธรรมของผู้อื่น สร้างจิตสำนึกให้ทุกคนมีสติปัญญาในการดำเนินชีวิตประกอบอาชีพโดยสุจริต ไม่ยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติดและสิ่งมีนเมาให้โทษ อันจะนำความเดือดร้อนมาสู่ตนและสังคมส่วนรวม การปฏิบัติตามหลักศีล 5 ทำให้ชีวิตอยู่ดีมีสุข มีสุขภาพกายและจิตที่แข็งแรง อีกทั้งยังไม่สิ้นเปลืองทรัพย์สินไปโดยเปล่าประโยชน์ ไม่เป็นบ่อเกิดของโรค มีความละเอียด มีสติปัญญาสมบูรณ์ดี ทำให้การอยู่ร่วมกันของประชาชนในชุมชนและสังคม การดำเนินชีวิตไปอย่างสันติสุข

References

- ทองศักดิ์ แสงสว่างวัฒนะ และคณะ. (2563). "New Normal" วิถีชีวิตใหม่และการปรับตัวของคนไทย หลังโควิด-19 : การงาน การเรียน และธุรกิจ. วารสารการบริหารการปกครองและนวัตกรรมท้องถิ่น สาขารัฐศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์. 4(3).
- นวินดา นิลวรรณ และคณะ. (2563). "การประยุกต์ใช้หลักภาวนา 4 ตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท สู่สังคมผู้สูงอายุ", วารสารมหาจุฬานาครธรรมสาร, 7(3).
- บุญเต็ม ปิงวงศ์. (2559). "การบูรณาการการแพทย์แผนไทยกับการดูแลสุขภาพในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษาวัด ส่งเสริมสุขภาพชุมชนในเขตภาคเหนือ". วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาเชาวฤทธิ์ นรินโท (ทรัพย์สวัสดิ์). (2561). การศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ตามหลักภาวนา 4: กรณีศึกษาผู้สูงอายุบ้านห้วยหอย ตำบลธาตุทอง อำเภอกู่เขียว จังหวัดชัยภูมิ. ดุษฎีนิพนธ์หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระปารวัตร จตโสภโณ (ปัญญาเจริญ). (2559). “พิธีกรรมการบำบัดโรคของชาวพุทธไทยเขินลุ่มน้ำ
ขาน”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระวชิรวิชัย ภัทรเกียรตินันท์. (2563). *การพัฒนาการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการตามหลักไตรสิกขา
เพื่อส่งเสริมผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนกาญจนา
ภิเษกวิทยาลัย อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี*. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต. สาขา
พระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. (2566). *การระบาดทั่วของโควิด-19*. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :
<https://th.wikipedia.org/wiki/การระบาดทั่วของโควิด-19> [28 สิงหาคม 2566].

วิชัย วงษ์ใหญ่ และมารุต พัฒนา. (2563). *การออกแบบการเรียนรู้ใน New normal*. บัณฑิตวิทยาลัย
: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

อวิस्ता ทับทิมแท้. (2556). “การบำบัดแนวพุทธที่ปรากฏในพิธีกรรมล้านนา”. วิทยานิพนธ์พุทธ
ศาสตรดุษฎีบัณฑิต. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย.

Dong, E., Du, H. & Gardner L. (2020). *An Interactive Web-Based Dashboard to Track
COVID-19 in Real Time*. The Lancet Infectious Diseases, 20: 533-534.